

Hankkeen loppuraportti

Luomuvalvonta pakollisesta rutiinista vahvuudeksi luomueläintiloilla

1. Hankkeen tavoitteet ja toteutumisen mittarit

Hanke pähkinäkuoressa

Hankkeen ensisijaisena kohderyhmänä olivat **luomueläintuotantoon siirtymistä suunnittelevat tuottajat**. Hankkeen aloitustyöpajoissa selvisi, että luomuun siirtymistä suunnittelevat ja juuri siirtymävaiheen aloittaneet eläintilat tarvitsevat eniten apua. Apua kerrottiin tarvittavan erityisesti valvontaan liittymisessä ja valvonnan tarvitsemien muistiinpanojen ja kirjanpidon sekä tuotteiden mukana seuraavien dokumenttien kokoamisessa.

Myös **jo pitkään luomuvalvonnassa mukana olleiden tilojen** nähtiin tarvitsevan uutta ajantasaistettua tietoa. Vaikka luomutuotantoehdot ovat pysyneet pitkään lähes muuttumattomina, niin paikan päällä tehtävän tarkastuksen suorittamisen painopisteet ovat saattaneet muuttua vuosien kuluessa.

Kohderyhmänä ovat olleet myös **kuluttajat**, joille luomusertifikaatin viesti markkinoilla suuntautuu. Muissa Euroopan maissa on käytössä pakkauksissa käytettäviä ns. hyvinvointimerkkejä, joiden käyttöön saaminen edellyttää tuottajilta eläinten hyvinvointia parantavien tuotanto- ja hoito-olosuhteiden toteuttamista. Meillä Suomessa luomutuotanto ainoa laaja laatujärjestelmä, joka asettaa eläinten hyvinvointiin vaikuttaville hoito-oloille peruslainsäädännön vaatimukset ylittäviä vaatimuksia. Lisäksi luomuväittämän käyttäminen edellyttää, että ulkopuolinen valvonta on tarkastanut tuotantoehtojen toteutumisen. Luomutuotantotapa näkyy myös kuluttajille selkeästi pakkausmerkinnöistä.

Luomuvalvonta pakollisesta rutiinista vahvuudeksi luomueläintiloilla hankkeen päätavoitteet olivat

- luomuvalvonnan toimivuus ja tunnettuus lisääntyvät ja luomulaadun arvostus paranee koko luomuruokaketjussa
- koko maassa on selkeästi tiedossa ja käytössä yksityiskohtaiset eläintuotannon tuotanto- sääntöjen valvonnan vaatimukset
- EU:n luomutuotantoa koskevan asetuksen uudistuksen seuranta siten, että lain voimaantullessa sopeutuminen uusiin määräyksiin tapahtuisi ennakoiden ja mahdollisimman helposti, koska olemme jo prosessin kestäessä olleet tietoisia muutostarpeista.

Toiminta ja seuranta

Hankkeen toiminnasta kerrottiin hankkeen toteuttamisaikana luomualan ammattilehdissä, koulutustilaisuuksissa ja internet-foorumeilla. Lehtiartikkeleita julkaistiin hankkeen tavoitteiden mukaisesti hankkeen toiminta-aikana 10 kappaletta.

Hankkeen toiminnasta ja tuloksista kertovia luentoja ja alustuksia pidettiin yhteensä 13 kertaa. Hankkeessa järjestettiin alustuksen ja aktiivisen yleisökeskustelun sisältäviä työpajoja 5 kertaa. Apuvälineiden luominen ja testaus käytännössä oli tärkeä osa hankkeen toimintaa. Luomuasian tuntijat pohtivat ja testasivat luomuvalvontaan tarvittavien apuvälineiden malleja yhdessä luomutuottajien kanssa neljässä maakunnassa yhteensä 278 tuntia.

Hankkeessa laaditut sähköiset luomuvalvonnan muistiinpanovelvollisuuden toteuttamisen apuvälineet jaettiin kaikkien tiedontarvitsijoiden käyttöön veloitusetta. Listaus kohdassa työpaketti 2.

Mittarit toteutumisen seurantaan

Luomueläintilojen määrän kasvu

Hankesuunnitelmassa asetettiin hankkeen onnistumisen seurannan mittariksi, että luomueläintuotantoon siirtyvien tuotantoeläintilojen määrä jatkaa kasvuaan.

Vuonna 2012 oli luomueläintiloja 570, mikä oli noin 3 prosenttia tuotantoeläintiloista, (LuomuTIE-TOverkko, Brita Suokas 28.8.2012). Syksyllä 2016 luomueläintilojen osuus suomalaisista tuotantoeläintiloista oli 5,5 prosenttia vuoden 2015 Tiken tilastojulkaisun ja Eviran luomutilastojen mukaan laskettuna. Luomutilojen osuus kaikista eläintuotantotiloista oli kasvanut huomattavasti kolmen vuoden aikana.

Loppuraporttia kirjoitettaessa tiedetään, että luomueläintilojen määrä on kasvanut vuonna 2016. ProLuomun tiedote 1.7.2016 kertoo, ”Luomuala lisääntyy arviolta viitisen prosenttia, kotieläintuotanto luomuna kasvamassa. Kyselyn perusteella luomukotieläintuotanto on lisääntymässä etenkin naudan- ja lampaanlihan osalta. Myös luomumaidontuotanto on kasvussa. Pientä kasvua on odotettavissa myös muissa tuotantosuunnissa.”

Taulukko 1 Luomueläintuotantotilojen määrän kasvu

Luomueläintuotannon määrän kehittyminen	2013 kpl	2014 kpl	2015 kpl	2016 ennakkotieto kpl
Tuotantoeläintiloja luomuvälvonnassa	757	764	838	884
Lisäys edellisvuoteen	50	7	74	46

Lähde: Evira luomutilastot luomueläinmäärien yhteenveto 2012, 2013, 2014 ja 2015, M. Manninen, Evira luento 17.11.2016.

Muistiinpanovelvoitteen ja kirjanpidon aiheuttamien seuraamusten määrien väheneminen

Mittariksi otettiin, että luomueläintuotannon valvonnan muistiinpanovelvoitteessa ja kirjanpidossa havaittujen puutteiden määrä vähenee selvästi vuonna 2013 annetuista kirjallisten huomautuksien määrästä. Mittariksi otettiin myös uusintatarkastuksien määrän laskeva kehitys. Uusintatarkastuksen tarkoitus on varmentaa jonkin puutteen korjaaminen määräajassa.

Muistiinpanovelvoitteessa ja kirjanpidossa havaittujen puutteiden määrä väheni alle puoleen aiemmasta vuonna 2015. Myös eläintuotannon uusintatarkastuksien tarve väheni erittäin paljon, enää 1 prosentti toimijoista tarvitsi uusintatarkastuksen vuonna 2015.

Taulukko 2 Muistiinpanoissa ja/ tai kirjanpidossa puutteita, huomautuksia eläintiloille kpl/vuosi

2013	2014	2015
51 kpl	58 kpl	20 kpl

Lähde: Luonnonmukaisen tuotannon valvontaraportti 2013 ja 2015, Evira

Taulukko 3 Uusintatarkastusten määrä (kpl) luomueläintuotannossa ja osuus kaikista tarkastuksista

2013	2014	2015
36 kpl (4,4 %)	27 kpl (5,1 %)	9 kpl (1 %)

Lähde: Luonnonmukaisen tuotannon valvontaraportti 2013 ja 2015, Evira

Hankkeen ohjausryhmän tekemien arvioiden mukaan suunta on hyvä, vaikka muistiinpanojen ja kirjanpidon puutteiden sekä uusintatarkastusten määrän väheneminen ei voikaan vielä olla hankkeen toiminnan seurausta. Paperitöiden hallinta paranee vuosi vuodelta sekä kauan mukana olevilla, että juuri valvontaan mukaan tulleilla. On hyvä tehdä kaikessa luomutuotantoon liittyvässä tiedottamisessa näkyväksi, että on täysin mahdollista selvittää sujuvasti valvonnan vaatimuksista. Juuri aloittaneiden toimijoiden valmiutta toteuttaa luomueläintuotannon valvonnan vaatimuksia on parantanut se, että vuodesta 2015 alkaen luomueläintuotannon luomukorvauksen ehtona on ollut vähintään kahden luomueläintuotantoon keskittyvän koulutuspäivän suorittaminen. Kehittämiside-

aksi esitettiin, että lisättäisiin pakolliseksi kolmas päivä, johon tulee osallistua noin vuoden luomueläintuotantokokemuksen jälkeen, silloin osaa kysyä ja vastaanottaa koulutusta paremmin kuin vasta-alkajana.

2. Luomuvalvonta pakollisesta rutiinista vahvuudeksi luomueläintiloilla hanke rakentui viidestä eri työpaketista, joiden toteuttamisvastuu oli jaettu osatoteuttajien kesken

Työpaketti 1: Tarpeiden kartoitus ja nykytilanteen selvittäminen

Luomueläintuotannonvalvonnan tilannetta valottavia ja tuottajien toiveita sekä parannusehdotuksia pohtivia valtakunnallisesti osallistuvia kokoavia työpajoja järjestettiin viisi huhtikuun ja marraskuun välillä vuonna 2015. Kaikista työpajoista on kirjoitettu muistiot, jotka on jaettu hankkeen toteuttajille. Vähintään tiivistelmät, johon on koottu työpajoissa heränneitä kysymyksiä ja aloitteita, on lähetetty Eviran luomuvalvonnan vastuuhenkilöille. Työpajoihin osallistui yhteensä 47 henkilöä.

Nykytilannekartoituksessa tehtiin 66 haastattelua kesällä 2015. Niillä haettiin tietoa luomueläintuotannon valvonnan nykytilanteesta. Erityisesti haluttiin tietää mitä tarvitaan, jotta luomuvalvonnessa mukana oleminen ja valvontatyö sujuisivat mahdollisimman vaivattomasti. Haastatteluissa kysyttiin myös vastaajien taustaa, kuin myös ajatuksia siitä, mitä myönteistä luomutuotannon valvonnessa mukana oleminen tuottaa.

Vastauksista ilmenee, että kaikki haastatellut luomuvalvontaketjun toimijat, tuottajat, valtuutetut luomutarkastajat ja ely-keskusten luomuvalvonta-asiantuntijat kokevat kohtaavansa ongelmallisia asioita luomuvalvontaketjussa. Kuitenkin kaikilla on luottamus siihen, että suomalainen luomuvalvonta toimii ja tarkastuksilla saadaan selville toteutuvatko luomun lupaukset yhteiskunnalle ja kuluttajalle. Kaikki vastaajat toivovat toimintaa parantavaa yhteistyötä valvontaketjun toimijoiden välillä. Eviran luomuvalvonnan vastuuhenkilöille sekä ohjausryhmälle kuin myös muille sidosryhmille on lähetetty nykytilannekartoituksen tuloksista heitä koskevia poimintoja sekä tiivistelmä.

ProLuomun kautta saadusta maa- ja metsätalousministerin pyynnöstä projektin työntekijät Rajala ja Suokas kartoittivat kentän näkemyksiä luomualkutuotannon valvonnan järjestämisestä. Haastattelut, 12 henkilöä, tehtiin syys-lokakuussa 2015. Haastatteluista tuli johtopäätökseksi, että luomualkutuotannon valvonnan järjestäminen ely-keskuksissa vaatii uudistamista. Uudistusehdotuksista tärkein oli, että eläintuotantotilojen luomuvalvontapäätös tehtäisiin tilan tuotantosuunnan mukaan erikoistuneessa ely-keskuksessa, ei pelkästään tilan sijainnin mukaan määräytyvässä ely-keskuksessa. Eri luomueläintuotannon tuotantosuunnat vaativat omaa erityisasiantuntemusta, ja keskenään samantyyppisten tilojen tarkastuspäätösten teko tulee keskittää muutamille erikoistumiseen halukkaille ja pitkäjänteiseen työskentelyyn kykeneville henkilöille.

Nykytilannekartoituksessa selvinneiden kehittämistarpeiden työstäminen jatkui hankevuonna 2016. Luomuvalvonnan käytäntöjen parantamiseen tähtääviä alan sisäisiä keskustelumuiotioita ja aloitteita syntyi seuraavat kolme.

Hanketyöntekijä Suokas kokosi loka-marraskuussa ohjausryhmän käyttöön selvityksen luomuvalvonnan ja luomukorvauksen valvonnan välisestä suhteesta. Selvitys perustui haastatteluihin ja Mavin tekstiaineistoihin. Työn aikana ilmeni, että luomukorvauksen muiden sitomusehtojen kuin luonnonmukaisen viljelytavan ja eläintuotannon tuotantoehtojen valvonnasta on vain hyvin vähän tietoa. Tiedonpuute vaivaa sekä luomutuottajia, että luomuneuvojia.

Marraskuussa valmistui Suokkaan tekemä lyhyt selvitys siitä kuinka luomueläimiä ja tavanomaisia eläimiä voi hoitaa samalla tilalla ja miten tuotantoehdon valvonnassa toimitaan eri puolilla Suomea. Selvitys jaettiin hankkeen osatoteuttajille ja Eviraan. Tuli selväksi, että valtuutetut tarkastajat ja ely-keskukset toimivat vaihtelevasti tässä asiassa. Osallistujat tekivät aloitteen asian linjaimiseksi samalla tavalla toimivaksi koko Suomessa.

Eviran 14.10.2016 sidosryhmätapaamisessa raja- ja luomuvalvontayksikkö pyysi kommentteja valvonnan kehittämiseen ja valvonnasta annettujen seuraamusten yhtenäistämiseen tähtäävien toimenpiteiden luonnoksista. Huomiot ja kommentit koottiin ja lähetettiin Eviraan marraskuussa.

Hankkeen toimijoiden ja ohjausryhmän arvioita nykytilanteesta ja jatkotoimenpiteistä

Nykytilakartoituksessa ja työpajoissa nousi esiin tiloilla käyvän valtuutetun tarkastajan työpanoksen suuri merkitys valvonnan sujuvuudelle. Esiin tuli myös, että tarkastajan asennoituminen työtehtäväänsä, joka heijastuu käyttäytymiseen tarkastustilanteeseen, on merkittävä asia.

Ohjausryhmä ja hankkeen toimijat pohtivat esiin nousseita kokemuksia. Tarkastustilanne on valvonnan kohteena olevalle vaativa tilanne, jonka jännitystä on pyrittävä lievittämään. Todettiin, että tarkastustilanne helpottuisi tarkastuksen kohteen osalta, jos tarkastaja asennoituisi aina siten, että hän on selvästi asiakaspalvelutehtävässään. Erityisesti silloin kun hän havaitsee ja kirjaa poikkeaman tuotantosääntöjen noudattamisesta, eli poikkeaman perustelut on käytävä selvästi läpi ja jos mahdollista myös opastettava alkuun poikkeaman korjaustoimenpiteissä.

Luomutuottaja on valinnut luomutuotannon vapaaehtoisesti ja liittynyt valvontaan, josta itse maksaa, hän on siis tarkastustoiminnan asiakas, ei pelkkä valvontakohte. Nykytilannekartoituksen haastatteluissa hyvä tarkastustapa kuvailtiin näin: Hyvät tarkastajat kertovat ennen tuloaan etukäteen mitä tarkastuksella käsitellään, ja paikan päällä he käyvät läpi tuotantosääntöjen tai tarkastusvaatimusten muutoksia. Eviran julkaisema tavoitetila Agrodite 2025 ”valvojasta valmentajaksi” sopii luomutuotannon tarkastustoiminnan kehittämiseen erittäin hyvin.

Hanketyöntekijä, Luomuliiton eläintuotannon asiantuntija, ja eräät luomutarkastajat, jotka ovat tulleet tilalle tekemään tarkastusta hankalaksi koetun tarkastuskäynnin jälkeen, ovat saaneet useita

viestejä siitä, että tarkastajien käytös tilalla vaikuttaa ratkaisevasti jopa siihen, että luomutuottaja tekee lopettamispäätöksen ja irtisanoutuu valvonnasta. On harmillista, että tämä ei näy mitenkään palautteissa, joita ely-keskukset ja Eviran luomuvalvonta ovat vastaanottaneet. Mietimme keinoja saada tämä palaute näkyväksi. Tarvitaan toimenpiteitä, jotta rohkeus palautteen antamiseen kasvaisi, myös niissä tilanteissa, joissa on koettu kielteisiä tunteita. Nyt näyttää siltä, että kielteisistä kokemuksista vaietaan viranomaisten suuntaan, mutta niistä keskustellaan vertaisten kesken ja myös some-kanavilla.

Yksi käytännöllinen tapa kerätä palautetta voisi olla sähköinen nettikysely, joka lähetettäisiin ely-keskuksesta tilalle heti tarkastuksen jälkeen. Tällöin vastaamiskynnys on alhaalla ja asiat tarkasti mielessä. Valvonnan tietojärjestelmä pystyisi yhdistämään tilan ja siellä käyneen tarkastajan ja sekä ely-keskus että ohjaava viranomainen Evira saisivat palautteen käyttöönsä samanaikaisesti. Nykykäytäntö toimii siten, että paperimuodossa olevat palautteet skannataan ely-keskuksissa ja lähetetään Eviraan vasta tarkastuskauden päätyttyä. Palautteista tehdään Evirassa yhteenveto edellisvuoden tarkastustoiminnasta kertovaan luomuvalvonnan valvontaraporttiin, joka julkaistaan keväällä.

Hankkeen aikana havaittiin, että luomuvalvonnan asiakkaatkin ovat muuttumassa. Viimeisten viiden vuoden aikana on näkynyt muutos suurempiin yksiköihin, erittäin ammattimaisesti johdettuun toimintaan. Luomueläintuotantoon on liittynyt maatiloja, joilla on satoja nautoja ja satoja hehtaareita. Luomutilojen kasvava koko ja yhä useammalla tilalla aloitettu tuotteiden jatkojalostus asettaa jo nyt uusia vaatimuksia käytännön tarkastustyölle. Ajankäytön hallinta ja monipuolinen ammattitaitoisuus korostuvat. Toimintatavan, jossa suureen tuotantoyksikköön lähetetään yhden sijasta kaksi tarkastajaa, toivotaan yleistyvän. Näin työ kevenee sekä tarkastajien, että tuottajien osalta ja on mahdollista keskittyä asioihin paremmin.

On myös tärkeää pyrkiä poistamaan puuduttava rutiini. Sekä tarkastajien, että tuottajien toiveena on, että voitaisiin kohdentaa tarkastusta yhä enemmän tilan riskikohteiden mukaisesti. Tulee päästä eroon siitä, että kaikki tuotantoehtokohdat käydään yhtä tarkasti läpi joka vuosi samalla rutiinilla.

Eläintuotannon tuotantomenetelmät ovat myös tällä hetkellä muotoutumassa osin uudelleen. Esimerkiksi lampaiden ympärivuotinen karitsointi on yhä yleisempää. Myös emolehmien syyspoikimiset ovat yleistymässä. Muutokset tuottavat tilanteita, joissa aiempia tulkintoja tulee soveltaa uusiksi, ja luomuvalvontaviranomaisten on tehtävä uusia kannanottoja.

Kentällä kaivataan nykyistä parempaa valtakunnallista yhtenäisyyttä tuotantoehtojen tulkintoihin ja valvonnan käytäntöihin. Eviran luomuvalvonnan odotetaan panostavan yhtenäisyyden luomiseen. Hankkeessa haastatellut ja hankkeen toimintaan osallistuneet luomuvalvontaketjun osapuolet ovat tuoneet esille, että yhtenäisyyttä edistäisi toimintatapa, jossa tuotantoehtojen tulkinnat sovittaisiin yhteisesti neuvotellen. Näin sovitut tulkinnat hyväksyttäisiin kentällä käytännöksi paremmin kuin ylhäältä sanellen julkistetut määräykset.

Toisena yhtenäisyyttä parantavana keinona hankkeessa nousi esiin valtuutettujen tarkastajien koulutusten laadun parantaminen. Olisi esimerkiksi parempi järjestää useampia läsnäollessa koontuvia koulutuksia eri puolilla Suomea. Viime vuosina on järjestetty vain kaksi koulutusjaksoa Eviran eteläisissä toimipisteissä. Näihin koulutuksiin osallistutaan muualta Suomesta netin kautta. Etäopiskelu ei kuitenkaan tuota samaa vuorovaikutteista oppimistulosta kuin läsnäolo.

Toteuttajat: Ruralia-instituutti (vastuutoimija), Luomuliitto osatoteuttajana

Työpaketti 2: Apuvälineet ja olemassa olevien kirjaamisvaatimusten hyödyntäminen

Nykytilakartoituksen kysymyksessä listattiin tärkeimmät kirjanpitoa vaativat osa-alueet, joita Eviran luomueläintuotannon tarkastuksilla kysytään. Haastatelluilta kysyttiin mihin kaipaavat eniten apua. Vastausten perusteella valikoitui joukko muistiinpanovaatimuksia, joihin kaivattiin apuvälineitä.

Hankkeessa on valmistettu ja julkaistu seuraavat **valvonnan apuvälineet ja lomakkeet tuottajalle**:

[Luomueläinten hoitosuunnitelman tekoon lomakepohja](#)

[Varastokirjanpidon ja taseiden kokoaminen luomueläintiloilla lomakepohja](#)

[Nautojen siirtymävaihe laskuri luomukelpoisuuden laskemiseksi](#)

[Luomueläinten lääkekirjanpitoon lomakepohja](#)

Lomakepohja, jolla tehdään luomusuunnitelma alhaisen jalostusasteen valmistuksen valvontaan liittyessä ja siihen liittyen taulukkomuotoinen ohje luomutuotteiden markkinoinnista ja merkinnöistä.

Rehunkulutuslaskuri märehittäjien ruokintaan

Sikojen ja siipikarjan rehunkulutuslaskuri

Valmistuneet apuvälineet ja niiden käyttöohjeet julkaistiin luomu.fi sivustolla <http://luomu.fi/tietopankki/luomuvalvonta-elaintiloilla/>

Aineisto, joka liittyy dokumentointiin, linkittyy myös LuomuWiki-nettisivuilta [https://www.luomuwiki.fi/doku.php?id=luomuwiki:kotielaeintuotanto_muistiinpanot&s\[\]=luomuvalvonta&s\[\]=pakollisesta&s\[\]=rutiinista](https://www.luomuwiki.fi/doku.php?id=luomuwiki:kotielaeintuotanto_muistiinpanot&s[]=luomuvalvonta&s[]=pakollisesta&s[]=rutiinista)

Luomueläintuotannon tuotantoehdoista kootut tietokortit (naudat, lampaat ja vuohet, kanat, siat) luomueläintuotantoon tutustumiseksi ja tuotantoehtojen kertaamiseksi.

<http://luomu.fi/tietopankki/nelja-tietokorttia-luomuelaintuotannon-tuotantoehdoista/>

Hankkeen toimijoiden ja ohjausryhmän arvioita muistiinpanojen ja kirjanpitovaatimusten toteuttamisesta luomueläintiloilla

Luomutoimijalle tulee selventää nykyistä paremmin kirjanpitoa ja muistiinpanoa vaativat asiat, joita hänen on tehtävä maataloustukien vaatimien kirjaamisvaatimusten lisäksi. Havainto on lopujen lopuksi, että valvottu luomutuotanto tuo lisävaatimuksia tavanomaiseen verrattuna on melko vähän, vaikka lisäbyrokratiaa pelätään.

Virheellisen johtopäätöksen syntyyn arvioitiin syyksi esim. seuraavat seikat:

1. Silloin kun tila toimii tavanomaisessa viljelyssä kirjaamis -ja muistiinpanovaatimusten toteuttaminen tarkastetaan ulkopuolisen valvojan silmin vain satunnaisotannalla, mutta luomutuotantoon liittymisen jälkeen työ pitää tehdä kuntoon jokavuotista tarkastusta varten. Näin syntyy harha siitä, että nimenomaan luomutuotanto lisää muistiinpanojen ja kirjanpidon työmäärää, vaikka näin ei oikeasti ole.
2. Luomutuotannon valvontaa varten pitää olla kirjallisena tuotantoa koskevat suunnitelmat viljelyä, eläintuotantoa ja tilalla tapahtuvaa jatkojalostusta koskien. Tavanomaisessakin tuotannossa toki suunnitelmia tehdään, mutta niiden päivittäminen ja kirjallinen esittäminen eivät ole niin paljoa esillä, koska useimmiten riittää, että lukuisat yksityiskohdat ovat muistissa maatalousyrittäjän omassa mielessä.

Hankkeessa tehdyssä nykytilannekartoituksen haastattelututkimuksessa tuli ilmi, että toisaalta juuri suunnitelmallisuuden vaatimus ja kirjanpidon tarkastelu sai luomutoimijoilta myös kiitosta, sillä tilan toiminnan seuraaminen ja kehittäminen on niiden ansiosta parantunut.

Hankkeen toimijat ja ohjausryhmäläiset tunsivat usein esitetyn toiveen luotettavan checking-listan laatimisesta, josta tuottaja saisi selville mitä hänen pitää kirjata niin tavanomaisen kuin luomutuotannonkin vuoksi. Toive sai ymmärrystä, mutta myös arvion, että aukottoman check-listan tekeminen on nykyisin mahdotonta. Syynä on se, että otsikkotasolla samalta näyttävä kirjaamisvaatimus vaatii eri tuotantosuunnissa erilaisen käytännön toteutuksen. Lisäksi kaikki kirjaaminen ei ole tarpeen kaikille, koska tuotannossa on niin monia käytännön muunnelmia, mistä syntyy poikkeuksia pääsäännöstä. Sen selvittäminen, mitä juuri tällä tilalla on tarpeen kirjata, on neuvonnallekin haasteellisin selvitettävä, ei ole ihme, jos tuottaja itse ei siitä yksin suoriudu.

On erittäin tärkeää pyrkiä selventämään sitä mikä riittää, niin saadaan vältetyksi turhan päällekkäisen työn tekemistä. Erityisesti luomuvalvonnassa on pysyttävä niissä vaatimuksissa, jotka ovat tarpeen luomutuotantoehtojen dokumentoinnin vuoksi. Valtuutetun luomutarkastajan ja ely-keskuksen luomuvalvonnan ei tule ryhtyä tekemään kaikille tiloille yhteisten tukiehtojen vaatimusten seuranta luomutarkastuksilla, esimerkiksi täydentävien ehtojen vaatimusten toteuttamisen selvittämistä.

Hankkeen toimijoiden ja ohjausryhmän arvioita sähköinen asiointi, viestinnän ja ennakoivien parantaminen

Kaikkien yhteinen toive on luomuvälvönnän sähköisen asioinnin kehittäminen. Kentältä esitetään toiveita Visu-suunnitelmien, Vipu-tukijärjestelmien ja eläinrekisterien hyödyntämisen parantamiseksi. Luomuvälvönnän ilmoittautumislomakkeet, tavanomaisten siementen hankintaluvat ja eläintuotannon poikkeusluvut tulee saada sähköisesti tehtäviksi ja sähköisesti arkistoiduiksi. Nykyisellään kaikki luvat vaativat käsinkirjoitetun vastauksen ja allekirjoituksen sekä paperien arkistoinnin.

Esiin nousi erityisesti tarve saada helpotusta teuraaksi ja eloon myytävien eläinten jäljitettävyyden kirjanpitoon. Esimerkiksi siten, että eläinrekistereissä olisi suoraan merkintä, mitkä eläimet ovat luomueläimiä ja millä on vielä siirtymävaihe kesken. Tätä asiaa on jo sovittu vietävän eteenpäin yhteistyöneuvotteluissa rekisterin ylläpitäjien, teurastamoiden ja eläinvälittäjien kanssa.

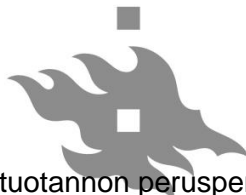
Byrokratiapelkoja lieventäisi myös tehokkaasti maallikoille paremmin ymmärrettävän kielen käyttäminen. Luomuvälvönnän termistöön toivottiin selvennyksiä. On pitkiä sanoja, on viranomaiskielisiä ilmauksia ja liian pitkiä, epäselväksi jääviä viranomaisohjeita. Vuosittain lähetettävä Eviran luomuvälvönnän kirjelmä koettiin hyödylliseksi, mutta senkin kieliasu sai moitteita nykytilakartoituksessa. Vihjeeksi esitettiin verottajan palveluista mallin ottamista. Verottajan henkilökohtainen ja nettineuvontakin ovat viime aikoina parantuneet huomattavan paljon.

Hankkeen aikana on myös tullut selvästi esille, että on tarve saada neuvonantajille sekä rakennussuunnittelijoille suunnattuja koulutuksia, joissa käsitellään tuotantoehdot. Koulutuksissa tulee tehdä selväksi miten luomueläinten tuotantorakennukset rakennetaan, ja hoito-olosuhteet järjestetään siten, että tuotanto täyttää alusta saakka tuotantoehtojen vaatimukset. Kotieläintilalliselle ei saa tulla eteen tilannetta, että rakennukset, laidunjärjestelyt ym. joudutaan suunnittelemaan sokkona. Hankkeen työpajoissa on tullut esille, että paikalliset ja valtakunnalliset luomuvälvönnän viranomaiset eivät ole antaneet täsmällistä opastusta vaan sen sijaan todenneet, että hyväksyttävän toimintatavan saa selville alkutarkastuksessa. Etukäteistieto on erittäin tärkeää, koska tuotantoehtojen vaatimusten on täyttyvä jo alkutarkastuksessa, ja mikäli niin ei ole, luomun siirtymäaika jatkuu siihen saakka kunnes tuotantoehdot täyttyvät. Rakennusten muokkaamiseen, luomurehviin ja luomueläinten ostoon panostettu raha menee pahimmassa tapauksessa täysin hukkaan, jos eläinten tuotantoelinkaari on lyhyt eikä ensimmäistä tuotantoerää pystytä myymään luomulisähinalla.

Toteuttajat: alueelliset ProAgriat (vastuutoimija)

Työpaketti 3: Laatujärjestelmä, luomusertifikaatti markkinoilla

Hanketyöntekijä kokosi luennon luomuvälvönnän tuottaman sertifikaatin synnystä, luomuvälvönnästä ja sen merkityksestä Luomuvälvönnä Suomessa - luento Luomuinstituutin Tutkittua tietoa

luomusta- sarjaan. Suokas koosti myös luomueläintuotannon peruseriaateista kuluttajille suunnatut luennot, joita testattiin Mikkelissä Kauppakeskus Akselissa.

Helsingin yliopiston Ruralia-instituutti ja Luomuliitto osallistuivat kesäkuussa 2016 valtioneuvoston julkiset hankinnat periaatepäätöksestä lausumiseen. Hanketyöntekijä kartoitti sitä varten maatalous – ja ympäristöministeri Kimmo Tiilikaisen pyynnöstä luomumaidon määrän kasvun mahdollisuuksia. Tarkoituksena oli saada arvio voiko periaatepäätöksessä ryhtyä realistisesti suositteluun luomumaidon käytön lisäämistä. Arvioksi muodostui enintään 56,5 miljoonaa litraa lisää luomumaitoa vuoteen 2021 mennessä, jos luomumaidon tuottajahinta ei putoa nykyisestä. Jos tämänhetkinen luomumaidon tuotantomäärä säilyisi ennallaan, niin yhteensä Suomen meijerijalostuksessa olisi mahdollista jalostaa 110 miljoonaa litraa luomumaitoa vuonna 2021.

Valmis Vnp:n periaatepäätös 29.6.2016 sisältää luomutuotannon huomioonottamisen monessa kohdassa. Tavoitteeksi on esimerkiksi asetettu, että julkisissa keittiöissä tarjotusta ruoasta 20 prosenttia on luomua vuoteen 2020 mennessä ja erityisesti pyritään kasvattamaan luonnonmukaisesti tuotetun maidon osuutta julkisissa hankinnoissa.

Luomuliiton asiantuntijahankkeen eläintuotantoasiantuntija Katarina Rehnström kokosi katsauksen luomutuotantotavan yhä parempaan pyrkivien toimintatapojen kehittämisen pohjaksi. Erityisesti koottiin eläinten hyvinvointiin liittyviä asioita, jotka ovat useasti kuluttajien odotusten kärjessä. Selvityksestä ilmeni, että kuluttajat mieltävät luomukotieläintuotannon kaikista tuotantomuotovaihtoehdoista parhaimmaksi. Jotta luomutuotanto myös jatkossa voisi täyttää nämä odotukset, tulee kotieläinten hyvinvointia ja mahdollisuutta lajinmukaiseen käyttäytymiseen yhä vahvistaa. Myös ympäristöystävällisyyden ja ravinteiden kierron parantamisen tulee olla vahvasti esillä.

Hankkeen toimijoiden ja ohjausryhmän arvioita luomueläintuotteiden asemasta markkinoilla

Ohjausryhmässä ja hankkeen toteuttajien parissa keskusteltiin uhkaavatko kehitteillä olevat erilliset kuluttajille suunnatut eläinten hyvinvointimerkinnot luomueläintuotannon asemaa markkinoilla vai eivät. Hanketoimijat ovat tietoisia siitä, että eri kuluttajat arvostavat eri asioita. Osa kuluttajista ei pidä luomutuotannossa toteutettavia rehusääntöjä, esim. että ei käytetä gmo-rehua ja rehun on oltava luonnonmukaisesti viljeltyä, itselleen tärkeänä arvona, vaan he haluavat painottaa eläinten hyvinvointia parantavien olosuhteiden toteuttamista.

Jotkut eläintuotteita jalostavat ja markkinoivat yritykset ovat hankkeen aikana ryhtyneet sitouttamaan tuottajia muutamien eläinten hoito-oloja määrittelevien vaatimusten toteuttamiseen ja/ tai eläinten terveydenhuollon suunnitelmallisuutta korostavien vaatimusten asettamiseen ja ryhtyneet viestimään näistä valinnoista markkinointiviestinnässään. Esimerkkeinä vapaan lehmän maito ja sianlihan LaatuVastuu-merkintä.

Hankkeessa toimineiden yhteinen näkemys on, että eläintuotannon hyvinvointi- ja ympäristöystävällisyysmerkit ei tarvita Suomen markkinoille. Markkinoilla käytettävien pakkausmerkintöjen sijasta kannatamme maatalouden tukijärjestelmässä olevan eläinten hyvinvointikorvausjärjestelmän edelleenkehittämistä ja jatkamista. Rahallinen korvaus on voimakas kannustin eläinten hyvinvointia parantavien olosuhderatkaisuiden ja hoitokäytäntöjen toteuttamiseen. Hyvinvointituen korvausjärjestelmään sitoutuneiden tilojen eläintuotteet menevät kaiken muun sekaan, toimenpiteisiin osallistuminen ei näy kuluttajien suuntaan.

Hankkeen toimijat ovat myös sitä mieltä, että luomutuotannossa tehtyjen ja toteutettavien hyvien ratkaisuiden esilletuomista on tehostettava ja luomutuotantotavan kiinnostavuutta on lisättävä niin tuottajien kuin kuluttajienkin parissa. Luomumerkinnän taustalla olevista tuotantoratkaisuista ja valvonnasta kertominen on erittäin tärkeää jatkossa, jos em. yritysten brändit lisääntyvät. Nyt näyttää siltä, että ne saavat uutuusarvolla paljon mediahuomiota.

Hankkeen päätösseminaarin luennosta selvisi, että Eläinten hyvinvointikeskuksen hankkeessa kootussa Eläin ruokana-kuluttajan oppaassa luomutuotanto saa kaikissa tuotantosuunnissa muihin verrattuna eniten myönteistä palautetta, peukkuja ylöspäin. Täydet neljä peukkuja tulee vain luomukananmunien tuotannolle. Se tulee väljimmistä sisäkasvatustiloista ja siitä, että kanoille annetaan viljarehun lisäksi heinää, ruohoa tai juureksia. Luomunaudanliha ja luomumaito saavat kolme peukkuja, porsaanliha ja broilerinliha kaksi peukkuja. Suurimpana syynä siihen, että kaikissa tuotantosuunnissa ei tule täyttä neljää peukkuja, näyttäisi olevan, että loppusyksyn, talven ja alkukevään aikaan luomueläimillekään ei ole vähimmäisvaatimuksena järjestää ulkojaloittelua.

Toteuttajat: Ruralia-instituutti (vastuutoimija) ja Luomuliitto osatoteuttajana

Työpaketti 4: EU-asetuksen uudistuksen vaikutukset

Hanketyöntekijä Suokas on koonnut kommentteja lakiuudistuksen esityksiin kaikkiaan 15 kappaletta. Nämä koosteet ja kommentit on lähetetty mmm:n valmistelevalle virkamiehelle ja europarlamentaarikoille sekä mmm:n alajaostossa toimiville hankkeen osatoteuttajien edustajille, Luomuliitto ja ProAgria sekä ohjausryhmässä oleville MTK:lle sekä ProLuomulle.

Uudistus ei ole valmistunut alun perin vuonna 2014 luonnoksen tultua julki suunnitellussa aikataulussa ja muodossa. Alun perin yksityiskohtaisia tuotantosääntöjä sisältävän uusitun, rakenteeltaan voimakkaasti nykyisestä muokatun asetuksen piti tulla voimaan 1.7.2017.

Syksyllä 2016 tavoitteeksi on viimeisimmässä luonnoksessa asetettu, että perusasetus valmistuisi vuoden 2016 loppuun mennessä ja se tulisi voimaan 1.1.2018. EU:n luomuasetuksen uudistus (nykyisen 834/2007 korvaaja) on yhä trilogineuvotteluvaiheessa (parlamentti, komissio, jäsenmaat). Jos perusasetus valmistuu vuoden 2016 loppuun mennessä niin yksityiskohtaiset tuotantosäännöt (nykyinen asetus 889/2008) otetaan keskusteluun vuonna 2017. Työ siis jatkuu, ellei lakiesityksen valmistelua vedetä pois EU:n työstältä, mikä olisi erittäin harvinaista, mutta siitäkin on keskusteltu.

Toteuttajat: Toteuttajat: Ruralia-instituutti (vastuutoimija) ja Luomuliitto osatoteuttajana

Työpaketti 5

Hankehallinto ja tiedotus

Työpaketin sisältönä oli hankekirjanpito, talous ja sisältö sekä väli- ja loppuraporttien kokoaminen. Työ on toteutettu puolivuositain lähettämällä ajallaan rahoittajalle sekä toiminta- että kustannusraportti.

Hankkeen aloitti Ruraliassa aloituskokous, jossa hanketyöntekijä, projektipäällikkö ja taloushallinnon edustajat linjasivat toimintasuunnitelman. Väliaikoina on pidetty yhteyttä sähköpostein ja puhelimitse.

Hankkeen sisäistä työsuunnittelun tekemistä varten on järjestetty yksi läsnäolleen aloitustapaaminen Luomuliitossa hankkeelle työtä tekevien henkilöiden kanssa. Hankkeen etenemistä ja seuranta on tehty ProAgrioiden työntekijöiden kanssa kuudessa nettitapaamisessa. Kokousten välillä on pidetty aktiivisesti yhteyttä sähköpostein ja puhelimitse Luomuliiton ja ProAgrioiden työntekijöiden kanssa.

Toteuttajat: Ruralia-instituutti (vastuutoimija), alueelliset ProAgriat ja Luomuliitto osallistuvat omilta vastuualueiltaan

3. Hankkeesta ja sen tuloksista viestiminen

Luomuvalvonta pakollisesta rutiinista vahvuudeksi luomueläintiloilla hankkeen aikana esitelmää on pidetty tilaisuuksissa läsnäolevalle yleisölle kahdeksan. Sähköisesti jaettuja esitelmää pidettiin kolme. Neljän luennon PP-esitystä on julkaistu internetissä hankkeen nettisivuilla ja/tai Luomuinstituutin sivuilla. Yhteensä 11 luentoa/ esitelmää, joilla osallistujia 145.

Lisäksi hankkeen työntekijät ovat pitäneet alustuksia kaikissa viidessä työpajassa. Työpajoissa oli yhteensä 47 osallistujaa, luomueläintuottajia, luomuneuvoja ja kehittämishanketyöntekijöitä. Hankkeen toiminta-aikana kirjoitettiin ja julkaistiin lehtijuttuja kahdeksan. Vuoden 2017 puolella julkaistiin vielä neljä lehtiartikkelia. Näistä 10 löytyy paperiversion lisäksi myös verkkolehdestä.

Hankkeen loppuseminaari toteutui Turussa Luomupäivillä 17.11.2016, eläintuotannon rinnakkaisohjelman, osallistujia oli 29. Hankkeen toteuttajat pitivät alustukset valmistuneista luomuvalvonnan apuvälineistä, EU-asetuksen uudistuksesta ja yhteistyökumppanit kertoivat Eviran sähköisten valvontavälineiden kehittämisestä ja EHK:n edustajat luomutuotteiden roolista markkinoilla eläinten hyvinvoinnista kiinnostuneiden kuluttajien parissa. Luentojesitykset löytyvät hankkeen nettisivuilta ja luomun asemasta markkinoilla on kirjoitettu lehtiartikkeli. Loppuraportti valmistui maaliskuussa 2017 ja se julkaistaan www.mavi.fi/ruokaketju sivustolla.

Arviointi ja jatkosuunnitelmat viestinnän osalta

Hankkeen tavoitteena oli, että hankkeessa tuotetuista luomuvalvonnan apuvälineistä kerrotaan vuoden 2016 loppuun mennessä eri puolilla Suomea järjestettävissä tuottajille suunnatuissa koulutuksissa yhteensä kahdeksan kertaa. Tämä ei täysin toteutunut, joten tiedotus tapahtuu kevättalvella 2017 luomukoulutuksissa. Keväällä järjestetään eniten kursseja, ei syksyisin.

Viestinnästä käydyssä ohjausryhmän ja hanketoimijoiden arviointikeskustelussa painotettiin, että hankkeessa syntyneistä havainnoista ja erityisesti tuottajille suunnatuista valvonnan apuvälineistä jatketaan kertomista hankkeen päätyttyä. Erinomaisia tilaisuuksia on edessä alkuvuoden 2017 luomueläintuotannon koulutuksissa sekä Pro Luomun tuottajille suunnatussa kampanjassa Luomu Rokkaa- Haluatko luomuviljelijäksi, jossa jaetaan luomua ja luomuvalvontaa selventävää aineistoa helmikuusta 2017 alkaen. Luomuliiton asiantuntijahanke ja sen eläintuotantoasiantuntijan työ jatkuu. Tiedetään, että Helsingin yliopiston Ruralia-instituutin luomueläintuotantoon liittyvä koulutus- ja/tai hanketoiminta ei valitettavasti jatku vuodenvaihteen jälkeen.

4. Hankkeen tavoitteiden toteutuminen ja hankkeen hyödynnettävyys hankkeen päätyttyä

Luomuvalvonta pakollisesta rutiinista vahvuudeksi luomueläntiloilla hankkeen tavoitteena oli, että luomuvalvonnan prosessi yhtenäistyy ja käytännöt selkiintyvät ja myös luomuneuvontaa ja -valvontaa tekevien työntekijöiden ammattitaito paranee. Arvioiden mukaan tulkintoja on onnistuttu hankkeen toiminta-aikana selventämään. Hankkeessa töitä tehneiden oma ammattitaito on kasvanut huomattavasti.

Tavoitteeksi asetettiin, että luomueläintuotannon valvontaan mukaantulo, sekä jo valvonnassa mukana olevien tuottajien työn jatkuminen, helpottuvat. Laaja tiedonvälitys ei ole hankkeen aikana vielä toteutunut eikä EU:n luomuasetuksen uudistus ole edennyt hankkeenaikana niin paljoa, että tiedettäisiin tilatasolla mitä oikeasti voi odottaa. Keskusteluyhteys on kuitenkin parantunut tämänkin asian suhteen.

Hankkeessa tavoiteltiin valtakunnallisia luomun määrällisen kasvun ja tuotannon monipuolistumisen tavoitteita ja hyvälaatuisten luomueläintuotteiden tarjonnan lisääntymistä kuluttajille. Vain ihan pientä etenemistä markkinoilla, enempää ei ole havaittavissa. Tilastoennakko marraskuulta kertoo, että luomueläntilojen määrä on kasvanut 46 tilalla vuonna 2016.

Hankkeen tärkeänä tavoitteena oli, että luomuvalvontajärjestelmän toteuttajien välinen yhteistyö lisääntyy ja luomuvalvonnan tunnettuus lisääntyy ja sen arvostus paranee koko luomuruokaketjussa. Tavoite yhteistyön lisääntymisestä on onnistunut hyvin. Arvostuksen nousua on vaikea arvioida. Nykytilakartoituksessa selvisi, että suomalaisen luomuvalvonnan luotettavuus oli jo hankkeen alkaessa hyvällä tasolla. Hanke on lisännyt yhteistyötä ja keskustelua Eviran luomuvalvonnan, alueellisten ely-keskusten, Luomuliiton, alueellisten ProAgrioiden sekä ProLuomun ja MTK:n sekä SLC:n välillä.

Hankkeen tavoitteena on, että kehittämistyö jatkuu hankkeen päätyttyä jokaisessa hankkeeseen osallistuneessa organisaatiossa entistä tietoisemmin ja vuorovaikutteisemmin sen ansiosta, että valvonnan työketjuun osansa tekevien keskinäinen vuorovaikutus on parantunut. Osallistujat kokevat, että vuorovaikutteisuus on hanke-aikana kehittynyt erinomaisesti. Suomalainen luomuvallontointi on murroksessa aluillaan olevan maakuntauudistuksen vuoksi, mikä tuo epävarmuutta toteutuksesta. Osallistujat toivovat ja uskovat, että positiivinen kehittämisote, joka hankkeen aikana on syntynyt, jatkuu tulevaisuudessakin.

5. Hankkeen toteutustapa ja toteuttajat

Luomuvallontointi pakollisesta rutiinista vahvuudeksi luomueläimillä hankkeen hallinnoijana toimi Helsingin yliopiston Ruralia-instituutti, Mikkelin yksikkö. Hankkeen projektipäällikkönä toimi erikoissuunnittelija Jukka Rajala, työntekijänä toimi projektisuunnittelija Brita Suokas. Hankekirjanpidon hoitivat taloushallinnon ja sihteeripalveluiden asiantuntijat Johanna Ripatti ja Eija Warjus.

Osatoteuttajat

Luomuliitto ry, yhteyshenkilö Elisa Niemi, työntekijät Seija Makkonen ja Katarina Rehnström.

Toteuttajat: alueelliset ProAgriat (vastuutoimija):

ProAgria Etelä-Pohjanmaa, Ulla-Maija Leskinen ja Essi Tarsia

ProAgria Länsi-Suomi, Anne Johansson

ProAgria Pohjois-Karjala, Ulla Turunen

ProAgria Pohjois-Savo, Pirkko Tuominen

Yhteistyössä

Luomuinstituutin hankkeet Tutkittua tietoa luomusta- luentosarja ja Luomuinstituutin jalkauttamisen-hanke. Yhteyshenkilöt Pirjo Siiskonen, Jaakko Nuutila ja Heli Peltola sekä Birgitta Partanen.

ProLuomu arvoketjutyöskentely – valvontajärjestelmän kehittäminen sujuvammaksi tuottajan kannalta ja elintarvikkeiden jalostajien näkökulmasta kuin myös kuluttajien odotusten kuuleminen.

ProLuomun arvoketjutyöryhmät Maito ja Liha. Yhteyshenkilö Marja-Riitta Kottila.

Eläinten hyvinvointikeskus, EHK. Hanke, Hyvinvointia hyllylle, tietoa tarjolle – kuluttajan opas vastuullisiin valintoihin eläinten hyvinvoinnin ja tuotannon läpinäkyvyyden turvaamiseksi.

Hanketyöntekijät Tiina Kauppinen ja Satu Raussi.

Manner-Suomen maaseutuohjelman luomualan kehittämisen koordinaatiohanke Pro Luomu ry.

Yhteyshenkilöt Marja-Riitta Kottila, Minna Nurro ja Aura Lamminparras.

Eviran raja- ja luomuvallontayksikön järjestämät luomualan sidosryhmätapaamiset edunvalvontajärjestöjen ja neuvontajärjestöjen kanssa. Yhteyshenkilöt Merja Manninen ja Beata Meinander.

Ohjausryhmä tarkoitus ja kokoonpano

Luomuvalvonta pakollisesta rutiinista vahvuudeksi luomueläintiloilla hankkeen ohjausryhmä oli sisältöä ohjaava, eri tahojen yhteistyötä parantava, käytännöllinen, ei hallinnollinen. Ohjausryhmä kokoontui kolme kertaa. Kaikista kokoontumisista on kirjoitettu muistiot ja niitä varten on lisäksi tehty kaksi PP-esitystä.

Luomuvalvonnan edustajat

Evira, raja- ja luomuvalvontayksikkö Merja Manninen

ELY-keskuksen edustaja Johanna Honkanen Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus

Edunvalvonnan ja kuluttajatyön edustajat

MTK:n luomuvaliokunta Jukka Markkanen ja Tanja Rajala

Pro Luomu ry Marja-Riitta Kottila

Toteuttajien edustajat

ProAgria Pirkko Tuominen, Luomuliitto Katarina Rehnström, Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti

Brita Suokas, sihteeri-koollekutsuja.

Artikkeleita lehdissä ja luettavaa netissä 28.1.2017 tilanne

Luomuvalvonta pakollisesta rutiinista vahvuudeksi luomueläintiloilla työntekijöiden kirjoittamat artikkelit

Luomuasetuksen neuvottelut etenevät, Luomulehti 3/2015, s. 20-21,
Tarkastus on arvokas asia, Luomulehti 3/2015, s. 22
https://issuu.com/luomulehti/docs/luomulehti_3_2015

Hyvinvoiva karja on tuottava karja, Luomulehti 5/2015, s. 46-47
https://issuu.com/luomulehti/docs/luomulehti_5_2015

Hyvinvoiva karja on tuottava karja,
<https://www.maaseutu.fi/fi/maaseutuohjelma/viestinta/Uutiset/Ehdota- uutista/Sivut/Hyvinvoiva%20karja%20on%20tuottava%20karja.aspx>

Luomuvalvonta sujuvammaksi eläintiloilla, Luomulehti 6/2015, s. 35-36
https://issuu.com/luomulehti/docs/luomulehti_6_2015

Valvonta luomueläintilalla on rankka laji, josta myös hyötyy, Demeter-lehti 2/2016, s. 18-21

Luomuvalvonta antaa eläintilalle monenlaista hyötyä, Luomulehti 2/2016, s. 50-52
https://issuu.com/luomulehti/docs/luomulehti_2_2016

Uusia apuvälineitä eläintuottajille, Luomulehti 4/2016, s. 32-33
https://issuu.com/luomulehti/docs/luomulehti_2_2016

Lisää uusia apuvälineitä eläintuottajille, Luomulehti 6/2016, s.32-33
https://issuu.com/luomulehti/docs/luomu_6_2016_web

Luomumaidontuotannossa toteutetaan kestäviä tuotantotapoja, Ruralia-lehti 2/2016, s. 10-11
<http://www.helsinki.fi/ruralia/lehtiarkisto/Ruralia%20%202016>

Luomuvalvonta sujuu yhä paremmassa yhteisymmärryksessä, Luomulehti 1/2017, s. 32-34
Luomumaidontuotannon lisäämiseen kiinnostusta koko maassa, Luomulehti 1/2017, s. 34

Luomuelintarvikkeiden valmistajalle apuvälineitä, Luomulehti 1/2017, s. 35
<http://www.luomuliitto.fi/luomulehti-12017/>

Apua luomuvalvonnan vaatimusten täyttämiseen, KMMvet 1/2017, s.44

Haastattelijoiden kirjoittamat artikkelit

- ”Luomueläimet tavanomaisia terveempiä” ja muita luomumyyttejä – asiantuntija vastaa väitteisiin, Luomutuotantoon liittyy erilaisia mielikuvia, joita käytetään luomutuotannon markkinoinnissa hyväksi. Kaikkien luomuun liittyvien käsityksien tueksi ei kuitenkaan löydy tutkimustietoa, 16.7.2015, kirjoittaja Liisa Haapanen. <http://yle.fi/uutiset/3-8142463>
- Valvonta koetaan tärkeäksi tuotteiden luotettavuuden kannalta, 27.10.2015, kirjoittaja Kari Kauppinen. <http://luomuinstituutti.fi/valvonta-koetaan-tarkeaksi-tuotteiden-luotettavuuden-kannalta/>
- Ehtojen tulkinta on vaikeaa sekä tuottajille että valvojille, Maaseudun tulevaisuus, 16.11.2015, s.7, kirjoittaja Tuure Kiviranta.

Loppuraportti julkaistavaksi Mavin hankesivustolla, kirjoittanut Brita Suokas, Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti, 27.3.2017, 16 sivua.